

Notícia de llibres

Jordi BOLÒS, Víctor HURTADO i Josep NUET.

Atlas Històric de Catalunya. Vol. I: anys 759-992. (Fulls 10.1-10.2-10.3: Ripoll-Olot). Mirador Edicions, Barcelona, 1984.

«Un bon mapa és la millor carta de presentació d'un territori a la curiositat científica, cultural, comercial o simplement turística». Tals paraules –extretes de la *Presentació* que el Dr. Manuel Riu ha adreçat a aquesta nova empresa editora– mereixen ser subscrites amb tota puntualitat i tot l'entusiasme, a la vista del treball sortit a la llum. Més que més quan en l'obra que tenim al davant es conjuguen tan equilibradament una exposició atractiva dels materials amb el rigor, minucios, d'un positivisme quasi preciosista de la investigació documental: una adequada i suficient metodologia cartogràfica (ens en convenç una sola ullada a la taula de signes convencionals); uns mapes (68x49 cm) en escala 1:100.000 (amb una equidistància de 200 m a les corbes de nivell); una retolació acurada i completa en relació a l'escala i unes coloracions temàtiques gens estridents són el complement d'una recerca metòdica en el complex món textual de l'època –i avui ja és un lloc comú insistir en l'extraordinària riquesa del fons documental català dels ss. IX-X–.

Quant al Ripollès, aquest laboriós treball de compilació, interpretació i síntesi d'informacions textuais ha abastat des de la lectura atenta de l'Acta de consagració de la Seu d'Urgell (839, la data més reculada que trobem per la zona) fins als catàlegs principals, com el de Pere de Marca i, sobretot, el fonamental volum del Dr. Udina⁽¹⁾. (I l'únic retret seriós que hom pot fer als autors és de no haver incorporat en aquest primer lliurament una guia bibliogràfica, que serà indispensable a tots els que satisfacin la seva curiositat amb determinats fulls solts i no desitgin completar l'Atlas).

Tot el cúmul d'informacions que forneixen aquestes i d'altres fonts –fonts sovint no tan precises ni tan detallades com seria desitjable– ha estat organitzat en tres plànols: el toponímic i econòmic, el polític i, el tercer, l'eclesiàstic.

La representació sobre el mapa de les demarcacions polítiques –potser l'aspecte més innovador i també el més vague– i eclesiàstiques –que vénen a completar una certa tradició establerta⁽²⁾–, els ha calgut organitzar-la en zones poc definides, limitats d'una banda per les possibilitats de la documentació amb què han comptat i, per l'altra, per les imprecisions, canvis i moviments inherents al tema mateix.

He deixat pel darrer lloc, amb la idea d'estendre-m'hi mínimament, la qüestió toponímica, potser seduït per una mena de deformació professional, potser per la urgència del tema.

I és que el treball més puntual, que no permet generalitzacions i més susceptible de falsació és el de la ubicació toponímica –que, per les especials característiques d'aquesta obra, engloba tant l'anomenada toponímia major, com esporàdicament, la menor.

Per això hauria estat agraïda una més exhaustiva llista de noms de lloc, amb cabuda tant de variants morfològiques com gràfiques, i no la simple menció de les primeres formes atestades (només trobo dues o màxim tres formes alternatives al llistat final, les quals han estat triades amb criteri implícit tendenciosament llatinitzant: *Fustiniano*, *Keros Albos*, etc. han estat seleccionades en lloc dels més propers *Fostena* o *Chers Albs*⁽³⁾)

En aquest mateix sentit de mètode, cal criticar que el mapa «complementari» en blanc i negre sobre l'origen dels topònims no és gens «aclaridor»; sobretot si tenim en compte que l'única referència que té el lector són les corbes de nivell en una escala molt menor respecte al mapa principal. És un complement poc pràctic i que no compensa la feina del buidatge bibliogràfic que han realitzat. (No hauria estat possible d'establir una correspondència numèrica signe-topònim, o presentar-ho tot plegat d'una altra manera?).

Però al costat d'aquestes lleugeres molèsties a les ments filològiques, el treball presenta uns encerts exquisits, originals i valents: al marge del canvi de datació d'algun document respecte al que era atribuït per altres editors, trobem solucions ben abel·lidores.

És el cas, per exemple, del torrent de Samala (o Arçamala) i la riera del mateix nom. Com és ben sabut per la gent del país, a la comarca hi ha dos rierols amb el mateix nom: un que afluïx al Ter pel municipi de Sant Joan de les Abadesses (i que curiosament, no apareix marcat en aquests mapes), i un altre que davalla cap a la riera de Vallfogona per l'altre vessant de la serra (indicat al mapa amb el número 7). Per la documentació existent i a l'abast no hi ha dubte que es tracta d'aquest darrer:

«et est hec omnia in comitatu Ausona, in valle Riopollense in Vallefecunda et affrontat hec omnia de parte orientis in collo de Cannas et de meridie in, serra de Melanno et de parte vero circi in serra Sancti Iohannis et de occiduo in rio de Archamala» (UDINA, núm. 57. Vegeu també els núms. 99, 131, 148 i 197).

Amb la qual cosa els autors, a part de sorprendre d'una manera involuntària algun santjoanenc, semblen contradir l'opinió de Max Cahner apuntada al volum II de la Gran Enciclopèdia Catalana (pàg. 389c, s.v. "Arçamala")⁽⁴⁾

En resum, doncs, una obra necessària i reeixida, fruit d'una investigació i un treball ponderables i una solvència fora de dubte quant a les fonts textuais que l'equip autorial ha tingut en compte.

A manera de comiat, no em resta sinó felicitar els autors i l'editorial i encoratjar-los a continuar la colossal empresa. Temo que l'obligació de gratitud que almenys a nivell institucional s'hauria d'haver manifestat d'alguna manera

restarà callada una vegada més en aquest Ripollès nostre, tan ric en testimonis culturals pretèrits com n'és pobre en ple 1985. En aquest context també resulten d'una vigència dolorosa les paraules finals del Doctor Riu «L'autèntica cultura d'un poble resideix en papers com aquests sòlids i fèrtils i no en fullaraca voladissa d'espardenya que ara tant abunda i prospera».

Jordi Mascarella i Rovira

Barcelona - Ripoll, octubre de 1985

NOTES

1. Ens referim a MARCA, PETRUS DE: *Marca hispanica sive limes hispanicus, etc.* Paris, 1688, amb nombroses reedicions facsimilars, i UDINA MARTORELL, FEDERICO. *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos.* C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales. Barcelona, 1951.
Pel que fa a l'edició de l'Acta de consagració de la Seu d'Urgell, vegeu PUJOL, PERE: «L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 a 839» E. R., II (1917), pp. 92-115 i, més modernament, amb d'addició del capbreu. BARAUT, CEBRIÀ: *Consagracions d'esglésies a la diòcesi d'Urgell* URGELLIA, 1 (1979).
2. Vegeu, per exemple, el de les possessions del monestir de Ripoll, aparegut dins.
3. Els primers apareixen en l'Acta i els segons en el capbreu, datats del mateix any 839.
4. Un problema subsidiari és el de la ubicació de la Serra d'Arcamala, que dona nom als dos corrents fluvials i que, per tant, semblaria ser la que hi ha a l'endemig dels dos rierols, que en davallarien (Potser, doncs, era situada més a l'Est del que indica el mapa, i que connecta amb el complex problema de denominacions de la Serra Vallefecunda, Serra Monasterii Sancti Iohannis i Serra Arcemala)

Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Vol 1: El Ripollès
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1985

La publicació de l'*Inventari del Patrimoni Arquitectònic del Ripollès* representa la presa de consciència per part de l'Administració de la importància que té l'arquitectura com a mostra palpable del passat històric; i no solament l'arquitectura d'autor o l'arquitectura que correspon als corrents artístics més representatius fins ara a Catalunya, com són el romànic i el modernisme, sinó que comprèn tot el període històric que va des de les construccions dels segles XI i XII fins a les obres actuals.

L'interès més destacable del treball seria la pretensió d'haver estat exhaustiu, incloent-hi des de les masies com a forma d'ocupació del territori en la repoblació de Catalunya, passant per l'arquitectura industrial i la colònia fins a arribar a l'arquitectura contemporània.

L'inventari resta però finalment com un catàleg de fotografies, en general mal reproduïdes i molt denses.

L'absència d'anàlisi i de classificació de l'obra presentada fa que la intenció divulgadora i didàctica es quedi a mig camí.

Qualsevol manual dedicat a l'arquitectura és incomplet quan, a la imatge formal de la construcció, no hi acompanya altra documentació gràfica que permeti entendre les obres en la seva globalitat. La inclusió en l'inventari d'algunes plantes dels edificis ben segur que hauria facilitat la seva lectura, a la vegada que es contribuïa amb la presentació de material útil per a altres estudis posteriors.

També hi manca la relació del patrimoni inventariat i dipositat als arxius del Departament de Cultura de la Generalitat, així com un recull de l'arquitectura enderrocada i d'aquella projectada i no construïda.

En definitiva del que es tractava és de convertir els inventaris en eines útils, no solament per facilitar el coneixement i la divulgació del Patrimoni Arquitectònic, sinó de disposar per fi d'un veritable padró de tota l'obra arquitectònica de la comarca. Finalitat que no assoleix el treball publicat.

PERE SOLÀ i BUSQUETS

MARÉS, Francesc i DUQUE I VERGÉS, Anton del:

Història i miracles de la Sagrada Imatge de Nostra Senyora de Núria. Reproducció parcial en facsímil i introducció preparades per Enric Moliné. Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1985. 126 pp.

És motiu de joia que després de molts anys hom emprengui la recuperació d'una de les peces cabdals del nostre patrimoni literari. Ho devem a la diligent tasca de Mn. Enric Moliné. És ell l'autor de la introducció (pp 9-29) que, a part de completar el que el facsímil no reproduïx, dóna una succinta informació de l'estat dels estudis històrics sobre Núria.

Pel la nostra banda lamentem que no succeeixi el mateix pel que fa a l'anàlisi lingüística i literària de l'obra de Marés. Hi trobem a faltar, si més no, un esment a les aportacions, per exemple, d'un Josep Sebastià Pons en la seva tesi *La littérature catalane en Roussillon au siècles XVI et XVII* o les més recents d'Antoni Comas a la *Història de la literatura catalana*, Volum, IV. Són aportacions importants que obren una nova dimensió en la lectura del llibre de Marés, normalment llegit com a monografia històrico-llegendària per Fortià Solà i també per Corredera, dos il·lustres predecessors de Moliné.

Creiem, d'altra banda, que la mutilació soferta pel llibre és incorrecta per parcial i desfiguradora. Hom cau novament en l'error dels editors del XIX i el XX de voler traduir un producte cultural del segle XVII a la mentalitat de la seva època, de la qual cosa va sorgir un reguitzell d'adulteracions. Recordem, per exemple, que els editors de l'any 1882 ens meravellen amb la substitució dels cinc primers capítols, els més poètics, per un informe geològic-botànic d'Estanislau Vayreda, ben alià a les intencions primigènies de l'obra de Marés. Una obra antiga mereix un altre respecte i reverència. Mn. Moliné ho ha tingut en compte, fins on ha pogut, i ha tingut cura de marcar sobre el facsímil el que

és de Marés i el que són interpolacions posteriors. Malgrat tot, lamentem que no s'hagin respectat els capítols que van del sis al dinou on, entre d'altres coses, hi ténim un exercici de prosa barroca catalana certament admirable. No entenem com dins aquest grup hom deixa fora la vida de sant Gil i la reflexió crítica sobre la seva estada a Núria. Per als devots –si és que el llibre anava adreçat a ells– hauria estat una delícia informativa la vida i per al neobòl-landista una peça que no té desperdici els capítols sis, set i vuit on Marés defensa el valor de la tradició dins els estudis hagiogràfics.

En parlar de l'edició triada, tornariem a posar sobre la taula el nostre desacord, recolzant-nos en idees que, per ja repetides, podrien fatigar el lector. Creiem que han pesat excessivament els criteris comercials. Se'ns diu que la lletra de l'edició de l'any 1850 –l'edició reproduïda– és més llegidora per a ulls moderns. Segurament sí. Pensem, però, que tractant-se de Núria el facsímil s'hauria venut igual i, potser més dramàtic encara, llegit igual, encara que la lletra no fos tan llegidora.

Acabem felicitant-nos de l'encert en la tria dels miracles a publicar. Pel nostre gust en mancarien un parell: un d'ells, el miracle vuit de l'edició de l'any 1666, representatiu d'un Núria llegendari i llunyà, i l'altre el 101 de l'edició immediatament posterior, on Marés s'emociona i emociona narrant, com a gran narrador que és, un miracle esdevingut en el si de la seva pròpia família. Malgrat això, el recull és prou representatiu i, a estones, divertit. Remarquem, en aquest sentit, una observació personal de Mn. Moliné que mai no se'ns hauria acudit. És cert, en el miracle 24, esdevingut possiblement en el segle XVI, hi tenim testimoniada la primera escalada amb tècnica alpinística a les muntanyes de Núria.

Miquel Sitjar i Serra

PI I TRAMUNT, Daniel.

Santuàris muntanyencs del Ripollès.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985

Si intentéssim recollir tots els estudis i articles que s'han fet sobre la nostra comarca, segurament que n'arreglem una bona colla; caldria jutjar, llavors, l'aprofundiment i la validesa d'aquests treballs, alguns dels quals coixejarien al costat d'altres que serien excel·lents. No és aquest el moment per a citar aquests estudis, només assenyalar que el Ripollès i especialment, aquests darrers anys, ha estat per les seves peculiaritats, un estímul en què s'han interessat gent de la comarca i comarques veïnes.

Aquesta vegada Daniel Pi i Tramunt, potser engrescat per la seva afecció a l'excursionisme que l'ha obligat a recórrer i conèixer el Ripollès, dedica un llibre als santuaris de la nostra comarca: *Santuàris muntanyencs del Ripollès*. Anteriorment, i també dins la col·lecció: «Publicacions de l'Abadia de

Monserrat», el mateix autor va elaborar un volum dedicat als santuaris de la Garrotxa. Aquest llibre que us presentem, doncs, no ha estat la primera experiència per a Pi i Tramunt, i és per això que potser som una mica exigents i ens adonem a cop d'ull, d'un seguit de mancances.

És cert que el propòsit d'aquest llibre és molt modest, està dedicat especialment a tots els «motxillaires» perquè s'interessin i descobreixin alguns dels secrets de la nostra comarca. En aquest cas la història de deu santuaris i de la seva imatge, sense oblidar explicar algunes de les llegendes que els envolten i que fan més misteriosos aquest deu nuclis «sagrats». Completen aquestes explicacions una colla d'itineraris i una guia cartogràfica, a les darreres pàgines del llibre, per poder accedir sense dificultat a cada un dels santuaris. No trobem però, cap comentari sobre les nombroses capelles, ermites... que també existeixen en les nostres muntanyes, ni tampoc l'explicació de les possibles diferències entre aquestes i les edificacions que segons els documents consultats per Pi i Tramunt han estat sempre tractades de santuaris, dels quals se serveix per crear el present volum.

Quan tenim un llibre a les mans sempre busquem informació que pugui suggerir-nos una idea o que ens faci rumiar. Moltes vegades anem més enllà del llibre divulgatiu. El tema sobre els santuaris del Ripollès és un tema molt ampli, molts aspectes del qual es poden tractar sense necessitat de tornar a refer un llibre recapitulador de dades. Tots els estudis requereixen molta seriositat, paciència, esforç i temps. No es poden fer les coses a corre-cuita. Estudiant els santuaris de la nostra comarca, i deixant de banda la part més anecdòtica –que no per això és menys interessant– podem arribar, fins i tot, a descobrir formes de vida anteriors a la nostra i conèixer una mica més la nostra realitat. Endinsar-nos en un tema d'aquest tipus vol dir formular-nos constantment preguntes que, encara que no ens ho pensem, són molt difícils de respondre. Per què en una determinada època els santuaris varen tenir tanta importància? Per què els moviments de devoció i per tant d'auge, en alguns moments, cap a un santuari en detriment d'uns altres? I per què actualment la gent torna als santuaris? Aquestes i moltes altres qüestions que ens podem plantejar, podem arribar a respondre-les amb esforç i d'una manera objectiva si abandonem, però, el caire nostàlgic que també moltes vegades assetja el relat de Pi i Tramunt. El passat, ja no el podem abastar.

Carme Brugarola

Sempre és d'agrair l'arribada d'una nova publicació a qualsevol indret de la nostra geografia. I més encara a l'àmbit precís de la comarca que habitem, on existia –fins al moment present– l'absoluta mancança de premsa autòctona regular i de certa solidesa.

Des de la desaparició del quinzenal «El Ripollès» (per l'abril del 84), havia quedat un buit, patent però difícil d'omplir. El setmanari –o bi-setmanal– osonenc «El 9 Nou» s'emporta –lògicament– la més alta difusió: immediatesa, abast popular, gènere periodístic de cara a l'efectisme... ho fan possible. Tenim també aquest butlletins que treu a la llum el Centre d'Estudis Comarcals i alguns opuscles de distint caràcter i procedència que, de fet i en conjunt, només pal·lien en una mínima part l'evident carestia d'informació escrita.

«Taleia» –que és sinònim d'ocupació, de feina– s'ha fet realitat gràcies, precisament, al voluntarisme i al treball forjats entorn a les inquietuds d'un grup jove, conscient de la importància i la necessitat que la premsa comarcana es mantingui viva i plural arreu dels països catalans.

Hem de reconèixer, però, que, en tenir a les mans el número zero, vam sentir-nos un xic decebuts. Ni la presentació visual ni la temàtica, no les trobàvem gaire adients, alhora que ens preocupava el poc mirament palès en la revisió dels originals.

Per contrast, amb el núm. 1 hem pogut veure com, en general, les coses avançaven. Aquí es nota –i força– el canvi d'impressor. A partir d'un disseny, més atractiu i una estructuració més curosa la millora del tipus de paper emprat i la pulcritud en la reproducció seran els motius determinants del guany.

La dilatada freqüència d'aparició –quatre sortides anuals– resulta un factor favorable per poder compaginar cadascun dels quaderns amb detall.

D'altra banda, i després d'una anàlisi freda i equànime de tots dos exemplars, considerem que caldria una mica més de desimboltura en el tractament de certs temes, de la mateixa manera que fóra bo de tendir a diversificar al màxim el contingut.

L'ordenació interna en seccions habituals pot ser un encert, que es contraposa, a voltes, amb un punt de proximitat patent en l'elaboració de qualche article.

Nosaltres proposàvem com a referència ideal i vàlida, «SCRIPTORIUM», l'excel·lent revista que s'imprimia a Ripoll entre els anys 1923 i 1936. Els temps i les persones han canviat, ja se sap; amb tot, creiem que aquell estil, d'innegable atractiu per a totes les capes socials, hauria de merèixer una certa transposició a l'actualitat.

Entenem prou les dificultats que comporta l'aventura editorial, mes confiem que l'agilitat de l'equip gestor faci evolucionar i consolidar tan novella via de divulgació.

No obstant, no deixem de recomanar el meticolós seguiment de les proves d'impremta o valdre's d'un criteri ben sospesat a l'hora d'escollir els motius que conformaran la portada, punts transcendents que perfan la qualitat de

tota publicació.

I, per últim, el preu de 250 ptes., ens sembla una proposta excessiva o, si voleu, poc usual. Si, comptat i debatut, aquest és el pressupòsit del qual es partí per no arrossegar pèrdues imminents i ja no és modificable, aleshores pensem en la conveniència d'haver intentat a fons el compromís i el suport institucionals, amb mires a apropar-se a un cost més polític que no pas real. Hi ha factors (d'estricta ambient comarcà) que haurien de poder fer causa comuna per resoldre dignament la qüestió: la situació geogràfica aïllada, la crisi en la indústria, l'atur, la tradició cultural, l'esforç per compensar el dèficit existent...

Al marge de cada pro i contra, fem vots perquè «TALEIA» continui i arrelli en la comunitat en què vivim. Propugnem, com a consecució òptima que cada lloc de parla catalana pugui comptar amb el seu propi mitjà de comunicació impresa.

Florenci Crivillé

VINYETA, Ramon i ARREY, Jordi.

Ogassa-Taga-Serra Cavallera-Sant Amanç. Col·lecció «Art i Paisatge».

1a. edició, març 1985. Editorial Celblau, Torelló.

Temps ha que trobàvem a faltar l'existència d'algun llibret, fet amb gràcia, que mostrés —de forma amena i esquemàtica— el generós i abundant desplegament que la natura disposà entorn d'aquest arrecerat indret del Ripollès. I que fos complementat per un breu repàs arqueològic i històric i unes informacions adients i actualitzades.

Ramon Vinyeta —a qui ja teníem conegut per altres treballs d'aproximació a la comarca— i el santjoaní Jordi Arrey, ens acaben de servir ben bé allò que ens semblava que havia de ser tal volum divulgatiu.

L'esplèndida presentació de cadascuna de les 32 planes de què consta, la qualitat i polidesa de les reproduccions fotogràfiques a tot color (en comptabilitzem 43, inèdites i molt ben escollides), a les quals s'afegeixen uns dibuixos del propi Vinyeta, donen —en suma— una idònia primera impressió del producte. Si a tot això hi agreguem el racional repartiment del text i les il·lustracions i la inclusió d'uns concisos comentaris referits als poblets i esglésies circumdants fa que, tot plegat, ens motivi a felicitar els autors per la seva aportació, que ha permès d'atendre, amb justesa i innegable atractiu, la mancança anteriorment exposada.

Filant molt prim, només se'ns acut de fer-hi un retret, que té prou esmena de cara a una posterior edició: per evitar al màxim qualsevol errada, considerem indispensable de fer passar tot tipus d'escrit, abans no surti al carrer, per mans d'un corrector experimentat. La nostra maltractada llengua bé que s'ho mereix.

I potser fóra també escaient de perfeccionar el mapa que figura a les planes centrals, el qual no ens acaba pas de satisfer del tot.

Refermem, un cop més, la positiva visió global amb què conceptuem el conjunt, alhora que animem els promotors a continuar amb renovada vigoria.

Florenci Crivillé